

DARNAUS VYSTYMO SI KOMUNIKACIJA

Pilietinės iniciatyvos aplinkosaugos komunikacijoje

Ieva Tumulytė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
magistrantė

Faculty of Communication, Vilnius University,
Master student

Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

El. paštas: tumulyte@gmail.com

Tyrimo tikslas – nustatyti pilietinių iniciatyvų raišką: būdingas sritis ir priemonės aplinkosaugos komunikacijoje. Išanalizavus mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad pilietinės iniciatyvos aplinkosaugos komunikacijoje dažniausiai pasireiškia per žiniasklaidos strategiją ir žiniasklaidos naudojimą; elektroninę veiklą; demonstracijas; vartotojų kampanijas; teisinius procesus; diskusijas, debatus; tiesioginę aplinkos apsaugos veiklą; lobizmą; mokslinius tyrimus, ataskaitas, pranešimus; grupinį veikimą arba vietos bendruomenių veiksmus. Identifikavus pilietinių iniciatyvų sritis aplinkosaugos komunikacijoje atskleista, kad pagrindinės ir daugiausia dėmesio sulaukiančios sritys – pasipriešinimas branduolinei energetikai, genetiškai modifikuotiems organizmams, aplinkos taršos ir klimato kaitos mažinimas, gamtos ir gyvūnijos išsaugojimas. Atliekų rūšiavimas ir perdirbimas, vartojimo bumas, alternatyvių energijos šaltinių panaudojimo trukdžiai – tai sritys, kurioms vis dar trūksta pilietinių iniciatyvų dėmesio.

Reikšminiai žodžiai: pilietinės iniciatyvos, aplinkosaugos komunikacija, aplinkosauga, nevyriausybinių organizacijų, NVO, socialiniai judėjimai, žalieji, žaliųjų judėjimas, aplinkosauginiai judėjimai, lobizmas, visuomenės dalyvavimas.

Šiandienėje visuomenėje vis aktualesnis tampa požiūris į aplinkosaugą – pamatinę pasaulio vertybę. Gamtinės aplinkos pokyčiai vyksta nuolat, o ypač pastarąjį šimtmetį, dėl globalinių procesų įtakos, nedarus ūkio vystymosi ir ilgą laiką ignoruotų ekologinių problemų gamta yra niokojama vis labiau. Skaudžius padarinius pradeda jausti kiekvienas Žemės gyventojas, o tai skatina norą veikti ir keistis.

Efektyvūs aplinkosaugos sprendimai demokratinėje visuomenėje yra priimami aktyviai dalyvaujant piliečiams. Siekiant užtikrinti, kad visuomenė, pilietinės institucijos dalyvautų formuojant aplinkosaugos politiką ir priimant sprendimus, labai

svarbu kuo plačiau ir intensyviau skleisti informaciją, komunikuoti naudojant patrauklias ir pilietinę iniciatyvą skatinančias priemones (Maarleveld, 2003).

Piliečių įsitraukimo į aplinkosaugą aktualumas ir sudaro tyrimo tikslą – nustatyti pilietinių iniciatyvų raišką: būdingas aplinkosaugos komunikacijos sritis ir priemonės. Pasitelkiant mokslinę literatūrą darbe pirmiausia analizuojama pilietinės iniciatyvos samprata, su pilietine iniciatyva susijusios veiklos ir reiškiniai. Galiausiai identifikuojama, kokios pilietinės iniciatyvos, kokiose srityse ir kokiomis veiklomis dažniausiai pasireiškia aplinkosaugos komunikacijoje.

Pilietinės iniciatyvos

Šiandienėje visuomenėje pabrėžiama pilietinės visuomenės svarba, kurioje žmonės vienijasi bendrų interesų labui ir drauge siekia teigiamų pokyčių kuriant viešąją gerovę. Vienas iš neatsiejamų pilietinės visuomenės rodiklių ir pilietinio dalyvavimo būdų – pilietinė iniciatyva. Pilietinis dalyvavimas apibūdinamas kaip piliečių aktyvus įsitraukimas sprendžiant įvairius valstybės ir visuomenės klausimus (Telešienė, Kriaučiūnaitė, 2008), t. y. pilietinės visuomenės sąvoka reiškia solidaresnę visuomenę, kur paprasti piliečiai aktyviai, ryžtingai ir kompetentingai dalyvauja visuomenės reikaluose.

Pilietinė iniciatyva dažnai apibūdinama kaip dalyvaujamosios demokratijos procesas, suteikiantis žmonėms galimybę keisti teisės aktus, inicijuoti jų leidybą ir priimti arba atmesti įstatymus, t. y. aktyviai dalyvauti teisėkūros procese (*West's Encyclopedia of American Law*, 2008). Tačiau pilietinės iniciatyvos nebūtinai yra susijusios su teisėkūra, tai gali būti tiesiog iš visuomenės kilusios iniciatyvos, kuriomis siekiama įgyvendinti tam tikrą visuomenei svarbų socialinį, aplinkosauginį ar kitą projektą, idėją.

Pradėti pilietines iniciatyvas visuomenę skatina aktualios visuomeninio ir politinio gyvenimo problemos. Pilietinės iniciatyvos ypač svarbios šiose srityse (Moro, 1999): aplinka; sveikatos paslaugos ir sveikatos politika; teisingumo sistema; vartotojų apsauga didelėje vartojimo prekių rinkoje; kova su socialine atskirtimi; lygios galimybės; teritorijos priežiūra; pilietinė gynyba; viešojo administravimo reformos; saugumas; informacija ir žinias-

klaida; ugdymas ir lavinimas; mokyklos, universitetai ir švietimas; žmogiškieji ištekliai; tarptautinio vystymosi bendradarbiavimas; vartotojų apsauga viešojo intereso paslaugų srityje.

Moro (1999) papildo, kad pilietinės iniciatyvos gali būti naudojamos įvairiems tikslams, apimantiems aplinkos, visuomenės, ekonomikos ir kitas svarbias sritis, pasiekti. Jis išskiria šiuos pagrindinius *tikslus*: naujos teisės sistemos kūrimas; žmogiškųjų, techninių ir finansinių išteklių mobilizavimas (pvz., politiniams, aplinkosaugos pokyčiams); socialinių ir kolektyvinių (politinių partijų, profesinių sąjungų) veikėjų elgesio keitimas; masinės kultūros ir bendros visuomenės nuomonės keitimas; naujo socialinės organizacijos modelio kūrimas; viešųjų ir privačiųjų paslaugų bei viešųjų funkcijų valdymo paradigmos keitimas; politinės darbotvarkės, stiliaus ir politinio bendravimo keitimas; rinkos taisyklių keitimas.

Pradėti pilietinę iniciatyvą ar prie jos prisijungti gali tiek pavieniai asmenys, tiek grupės ar organizacijos – įmonės, įstaigos, susivienijimai, interesų grupės, visuomeninės organizacijos. Iniciatyva gali reikštis įvairiais būdais, formomis: visuomenės dėmesio atkreipimu ir skatinimu įsitraukti į tam tikrą veiklą, pilietinių iniciatyvų lobistine veikla, peticijų rengimu, prašymų dėl įstatymų leidybos teikimu, referendumo inicijavimu, debatų rengimu, taip pat pilietinių akcijų, piketų, mitingų, demonstracijų ir taikių susirinkimų organizavimu bei kitų panašių veiklų inicijavimu. Be pavienių asmenų ir organizacijų, iniciatyvų imasi bendruomeniškumu paremtos pilietinių iniciatyvų organizacijos. Jos turi savitus darbo metodus ir specifiką.

Pilietinių iniciatyvų organizacijos

Pilietinių iniciatyvų organizacijos (angl. *grassroots organisations*) – dažniausiai vietinės bendruomenės lygmens organizacijos (nors gali būti ir valstybinio lygmens). Paprastai populiarina konkrečias programas ir projektus spręsti aktualias vietos bendruomenių problemas. Pilietinių iniciatyvų organizacija dažniausiai suprantama kaip maža, dažnai narystės principu pagrįsta organizacija, dirbanti be apmokamų darbuotojų, tačiau dažnai priklauso nuo rėmėjų ar NVO¹ paramos (Mercer, 2002). Sąvoka *grassroots* kažkada buvo labai konkreti: ji reiškė pagrindinius visuomenės kvartalus – mažas kaimo bendruomenes ar miesto rajonus, kuriuose gyveno „pagrindinis“ vyras (ar moteris). Tam tikrais atvejais sąvoka buvo vartojama išreiškiant vargą, darbą ar darbo klases; kitais atvejais ji paprastai buvo taikoma kaimui, kaimo bendruomenei, o ne miestui. Tačiau šiandien globalizacija ir globalių piliečių atsiradimas pakeitė pilietinių iniciatyvų organizacijos sąvokos vartojimo reikšmę (Batliwala, 2002).

Pilietinių iniciatyvų organizacijų veikloje abipusis tikslas yra siekiamas visiems telkiantis kartu. Dažniausiai šie tikslai yra susiję su geresne žmonių gyvenimo kokybe. Pilietinių (kartais dar vadinamų alternatyvių) organizacijų atstovai pasakoja savo realias istorijas iš gyvenimo, todėl sprendžiamos problemos yra įtikinamos ir artimos daugumai. Pilietinių iniciatyvų organizacijos skatina įvairias pilietines iniciatyvas: pavyzdžiui, tai gali būti aplinkos

švarinimo iniciatyva, kuri apima miesto, kuriame įsikūrusi bendruomenė, kiemų valymą, apleistų automobilių šalinimą, kokybiškų šiukšlių išvežimo paslaugų tiekimą ir pan.

Nėra vienos nuomonės, kokia organizacija gali vadintis pilietinių iniciatyvų organizacija, kokie turėtų būti jos tikslai, darbo specifika ir elementai. Vis dėlto galima išskirti šiuos pavyzdinės pilietinių iniciatyvų organizacijos požymius:

- ne pelno organizacija;
- renka lėšas iš įvairių šaltinių, tačiau nepriklauso nuo nustatyto finansavimo: nė vienas iš pinigų šaltinių (įmonių, įstaigų, vyriausybės) nėra labai svarbus šiai grupei (Klein, 2010);
- organizacijos energija, ištekliai ir kryptis priklauso nuo atskirų narių įnašo, t. y. nuo jų kaip piliečių dėdama pastangų ir galimybių (Barber ir Schneider);
- nepriklausoma nuo bet kurio nario (Klein, 2010);
- savo veikla sėkmingai prisideda prie vietinių ir regioninių programų įgyvendinimo (Abatena, 1997);
- vienas iš svarbių organizacijos tikslų – informacijos ir įgūdžių dalijimasis su kiek įmanoma daugiau žmonių (Klein, 2010).

Schneider teigia, kad bendruomenės organizacijos turi daugybę pavidalų, todėl lengva susipainioti vartojant terminus. Tačiau pažymi, kad viena tikrai aišku – pilietinių iniciatyvų organizacijos stokoja oficialios valdymo struktūros bei apmokamų darbuotojų. Kartais tokių organizacijų veikla virsta į oficialias socialinių paslaugų organizacijas, kurios vis dar pasikliauja pilietinių iniciatyvų organizacijų žmonėmis.

¹ NVO – tai nepriklausomi nuo valstybės ar savi-valdybės institucijų ir pelno savo dalyviams neskirstantys privatūs juridiniai asmenys, kurie savo tikslų siekia pagal iš esmės nustatytą vidaus tvarką (NVO teisės institutas).

Lietuvoje nėra tokių aptartų pilietinių iniciatyvų organizacijų, tačiau galima rasti tam tikrų sąsajų tarp *pilietinių iniciatyvų organizacijų* ir *Lietuvos nevyriausybinių organizacijų* ar *bendruomenės centrų* (*bendruomeninių organizacijų*). Visos šios organizacijos neatsiejamoms nuo bendruomenių ar bendruomeniškumo; jų svarbiausias tikslas – spręsti aktualias žmonių problemas; būdingas savanoriškumas ir jos yra ne pelno organizacijos. Vis dėlto tapatinti šių organizacijų negalima: nuo kitose šalyse veikiančių pilietinių iniciatyvų organizacijų Lietuvos NVO skiriasi tuo, kad pastarosios yra labiau formalizuotos, joms svarbūs nuolatiniai finansavimo šaltiniai. Lietuvos bendruomenės centrai dažniausiai yra remiami vietos savivaldos institucijų, tai parodo tam tikrą jų priklausomybę, kurios neturi kitose šalyse veikiančios pilietinių iniciatyvų organizacijos.

Taigi, kaip minėta, pilietinių iniciatyvų *organizacijos* turi panašumų su NVO. NVO, interesų grupių veikla, socialiniai judėjimai – svarbios, nuo pilietinės visuomenės ir pilietinio dalyvavimo neatsiejamoms, veiklos, kurias taip pat būtina aptarti kalbant apie pilietines iniciatyvas.

Interesų grupės ir kiti su pilietinėmis iniciatyvomis susiję reiškiniai

Interesų grupės, socialiniai judėjimai, NVO – svarbios, nuo pilietinės visuomenės ir pilietinio dalyvavimo neatsiejamoms veiklos. Jos yra dažnos aplinkosaugos srityje, todėl tikslinga aptarti jų sąvokas kalbant apie pilietines iniciatyvas aplinkosaugos komunikacijoje.

Interesų grupės Irena Bražiūnaitė (2005) įvardija kaip vieną svarbiausių pilietinės

visuomenės vienetų, o jų veiklą – vieną iš pilietinės iniciatyvos formų. Anot autorės, interesų grupių nariai pripažįsta *tuos pačius tikslus* ir pirmiausia tokios grupės siekia paveikti, bet ne kontroliuoti valdžios politiką. Vienas iš daugelio interesų grupių apibrėžimų yra „organizacijos, turinčios tam tikros autonomijos nuo vyriausybės ar politinių partijų ir mėginančios daryti įtaką viešajai politikai“ (Wilson, 1990). Laura Pačėsaitė (2002) pabrėžia, jog kiekviena interesų grupė, siekdama užsibrėžtų tikslų ir kuo didesnės įtakos politinio elito priimamiems sprendimams, pasirinktinai naudoja vienus ar kitus lobistinės² veiklos metodus. Remdamasi J. Barry, autorė išskiria tokias interesų grupių *lobistinės taktikos kategorijas*:

tiesioginis lobizmas – tai tiesioginė komunikacija tarp lobistų ir valdžios atstovų, kuri apima privačius, asmeninius susitikimus su vyriausybės nariais, pareiškimų parlamento komitetams teikimą, laiškų, peticijų siuntimą ir pan.;

lobizmas pasitelkiant mases – tai specialūs metodai, kuriuos interesų grupės naudoja skatindamos visuomenės aktyvumą (politiniai protestai, laiškų rašymo metodas ar įtakingo asmens pagalba).

netiesioginis lobizmas – kai vyriausybės politika yra keičiama veikiant visuomenės nuomonę ar net lemiant rinkimų rezultatus.

Akivaizdu, kad dalis *interesų grupių metodų*, kaip tiesioginiai susitikimai su

² Lobizmas – tai procesas, kurio metu apsikeičiama informacija, ir grupės, organizacijos ar jos dalies nuomonė perduodama valdžios pareigūnams (tiek rinktiems, tiek skirtiems pareigūnams), turint pagrindinį tikslą – daryti įtaką, kad būtų priimtas palankus sprendimas. Lobizmas siaurąja prasme, arba lobistinė veikla, apibrėžiama kaip lobistų atlygintini veiksmai, kuriais siekiama daryti įtaką, kad būtų keičiami, pildomi ar pripažįstami netekusiais galios teisės aktai, priimami ar nepriimamai nauji teisės aktai (Andrikienė, 2002).

valdžios atstovais ar bendravimas su įtakingais visuomenės veikėjais, gatvių demonstracijos, piketai, mitingai, ryšiai su visuomene ir t. t., gali būti panaudojami ir pilietinėms iniciatyvoms vykdyti. L. Pačėsaitė (2002) interesų grupes pavadina „stumiančiais“ mechanizmais. Taigi, pilietinių iniciatyvų atveju interesų grupės yra svarbi jėga, kuri stumia, ragina gyventojus ir jų grupes įvairiais būdais ištraukti ir siekti vieno ar kelių tikslų.

Lietuvoje paplitusios dviejų tipų – *verslo interesų* (pvz., Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija) ir *viešojo arba visuomeninio intereso* grupės (pvz., Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“, Lietuvos vartotojų asociacija). Dažnai pilietinių iniciatyvų steigėjai gali būti kelios interesų grupės, pavyzdžiui, 2011 m. kovą Jungtinių Tautų plėtros programa Lietuvoje kartu su Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, Profesine sąjunga „Solidarumas“ ir Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centru inicijavo pilietinę iniciatyvą „Nepirkime vandens plastikiniuose buteliuose“.

Su interesų grupių sąvoka glaudžiai siejasi ir **socialiniai judėjimai**. Anot Kęstučio Paulausko (2004), socialiniai judėjimai gali būti interpretuojami dvejopai – kaip veiksmas ir kaip subjektas. Pirmuoju atveju socialinis judėjimas – tai organizuotos kolektyvinės pastangos sukelti socialinius pokyčius arba jiems pasipriešinti. Antruoju atveju – tai individų, grupių ir organizacijų, kuriuos sieja bendra tapatybė ir bendri tikslai, tinklas. Irena Bražiūnaitė (2005) socialinius judėjimus įvardija kaip tam tikrą kolektyvinio elgesio būdą, pilietinės iniciatyvos ir pilietinio dalyvavimo vieną

iš formų. Ji pabrėžia, kad piliečiai patys savo iniciatyva susivienija į judėjimą: individai kooperuojasi su kitais individualiais, turinčiais panašius įsitikinimus, jie veikia organizuotai, kryptingai ir taip turi daugiau galimybių įgyvendinti reikšmingus socialinės tvarkos pokyčius.

Svarbu pažymėti, kad socialiniai judėjimai nėra organizacijos, tai yra sąveikos tinklai tarp skirtingų veikėjų, kurie gali būti arba nebūti ištraukę į formalias organizacijas, t. y. organizacija nėra judėjimas, bet ji gali būti judėjimo dalimi (Bražiūnaitė, 2005). Dažnai socialinių judėjimų dalimi yra **nevyriausybinės organizacijos (NVO)**. NVO yra labai reikšmingos šiuolaikinei visuomenei. Jos pasižymi šiais svarbiausiais pranašumais (NIPC, 2001):

- naujais, netradiciniais būdais sprendžia aktualias problemas (inicijuoja projektus, pilietines akcijas ir kt.);
- jos yra neformalus kanalas, kuriuo žmonės išreiškia savo poreikius ir argumentus dėl būtinų pokyčių;
- padeda sukurti pilietinės visuomenės teisinius pamatus (NVO yra tarpininkas tarp piliečių ir valstybės, nes atstovauja piliečių interesams ir juos ryžtingai gina);
- kontroliuoja valdžios institucijas, kurios vykdo savo užduotis įvairiose politikos, socialinės paramos ir ūkio sferose.

Pilietinių iniciatyvų temai NVO sąvokos aptartis turi svarbią reikšmę, nes šios organizacijos taip pat yra vienas iš pilietinės visuomenės rodiklių, jos taip pat kuriasi piliečių iniciatyva ir dažnai prisideda įgyvendinant įvairias pilietines iniciatyvas. Darbas nevyriausybinėje organizacijoje daugeliui žmonių yra būtina jų pilietiškumo išraiškos priemonė. Kai kurie

iš NVO metodų siekiant pakeisti politiką ar viešąją nuomonę – politinis lobizmas, taikingi protestai, kartais demonstracijos, žiniasklaidos naudojimas, kaip jau aptarta anksčiau, gali būti laikomi ir *pilietinių iniciatyvų* veiklomis. Be to, NVO tikslams pasiekti labai dažnai remiasi ir vietos bendruomenių iniciatyvomis (Telešienė, Kriauciūnaitė, 2008).

Apibendrinant pilietinių iniciatyvų sampratą galima teigti, kad pilietinės iniciatyvos gali būti apibrėžiamos skirtingai: kaip iš visuomenės kilusios iniciatyvos susiburti į grupes (pvz., interesų) ir siekti visuomenei naudingų pokyčių arba kaip procesas, pasireiškiantis įvairiomis veiklos formomis (lobizmas, mitingai, protestai) ir visuomenės informavimo priemonėmis (žiniasklaida, tiesioginis informavimas) siekiant įgyvendinti tam tikrą projektą ar paveikti valdžios sprendimus. Interesų grupių, NVO, pilietinių organizacijų, įvairių judėjimų ir kitų panašių kolektyvinių reiškinių kūrimasis, plėtra ir tam tikra veikla gali būti laikoma pilietinių iniciatyvų išraiška, jei atitinka šiuos kriterijus – bendrų pastangų telkimo ir aktyvaus pilietinio dalyvavimo siekiant įgyvendinti svarbius visuomenei pokyčius.

Viena aktualiausių ir kartu problemiškesnių sričių, kuriose pilietinės iniciatyvos yra būtinos, – aplinka ir jos apsauga. Šioje srityje daug įtakos turi įvairūs aplinkosaugos judėjimai ir NVO pradedamos aplinkosaugos iniciatyvos.

Aplinkosaugos judėjimai ir nevyriausybinių organizacijų iniciatyvos

Aplinkosaugos veikla suprantama kaip aktyvi piliečių, nevyriausybinių organizacijų veikla, kuria siekiama socialinio, politinio ar fizinio aplinkos pokyčio taip, kad

*būtų išspręstos aplinkosaugos problemos. Tai viena iš sričių, kuriose aktyviai veikia įvairios nevyriausybinių organizacijų (Telešienė, Kriauciūnaitė, 2008). Aplinkosaugos veikla neatsiejama nuo aplinkosaugos komunikacijos. Aplinkosaugos komunikacija – tai suplanuota, strategiškai naudojama komunikacijos priemonių visuma (apimanti žiniasklaidos priemones, diskusijas, debatus, mokymąsi) siekiant išlaikyti aplinkos darną. Komunikacija yra abipusės sąveikos: ji nukreipta į žmones, siekiant juos informuoti apie esamas problemas, ir siekiant, kad šioms problemoms pašalinti būtų imtasi tam tikrų veiksmų (Littlejohn, Foss, 2005). Coxas (2010) nurodo bendresnę aplinkosaugos komunikacijos paaiškinimą: *tai pragmatiškas, sprendimais pagrįstas, reiškinys, kuris apima mūsų suvokimą apie aplinką, mūsų santykius su gamta; tai yra simboliška terpė, kurią mes naudojame gilindamiesi į aplinkosaugos problemas ir vertiname per skirtingus visuomenės požiūrius. Mokslininkas pažymi, jog aplinkosaugos komunikaciją vykdyti ir skleisti gali visi, kuriems rūpi aplinka: pradedant vietinėmis bendruomenėmis, baigiant globaliais judėjimais. Pasak Coxo (2010), aplinkosaugos komunikacija reiškiasi per:**

- piliečių aktyvų dalyvavimą, įsitraukimą ir bendradarbiavimą su valdžios institucijomis priimant aplinkosaugos sprendimus;
- žiniasklaidos ir kitų masinės komunikacijos priemonių pranešimus;
- aplinkosauginį švietimą;
- diskusijas, debatus, gandus, propagavimo kampanijas aplinkosaugos tema;
- „žaliąją“ ir socialinę rinkodarą besiremiančių organizacijų strategiją;
- viską, kas savo kalba ar veikla atspindi aplinkosaugos svarbą.

Aplinkosaugos komunikacija ypač dažna NVO veikloje. Pagal vykdomos veiklos lygį aplinkosauginės NVO skirstomos į tarptautines, regionines ir lokalias. Veiklos lygis lemia šių NVO sprendžiamų problemų spektrą, taikomas veiklos formas ir komunikacijos kanalus (Telešienė, Kriaučiūnaitė, 2008). Remiantis tarptautine ne pelno organizacijų klasifikacija (ICNPO), išskiriamos šios aplinkosaugos nevyriausybinų organizacijų veiklos sritys (United Nations, 2003): gamtos išteklių išlaikymas ir apsauga; laukinės gamtos išlaikymas ir apsauga; taršos mažinimas ir kontrolė; aplinkos gražinimas ir viešų erdvių puoselėjimas; gyvūnų apsauga ir jų gerovės užtikrinimas; veterinarijos paslaugų užtikrinimas.

Cahill ir Fitzpatrick pačias aplinkosaugos organizacijas skirsto į žaliųjų partijas, radikalius aplinkosaugos judėjimus, „tiesioginę“ žaliųjų veiklą užsiimančias grupes bei vietines lokalias aplinkosaugos organizacijas ar judėjimus (Telešienė ir Kriaučiūnaitė, 2008). Dažnai šios aplinkosauginės organizacijos vadinamos tiesiog *žaliaisiais* ar *žaliųjų judėjimo* dalimi. Vis dėlto, anot J. Barry ir B. Doherty (2001), klausimas, kas yra žalieji, o kas ne, nėra išspręstas, nes grupės nuolat keičiasi, į judėjimą įsilieja vis naujos jų formos. Aplinkosaugos organizacijų *veiklai* atsiskleisti svarbu suprasti žaliųjų judėjimo ir jo padalinių istoriją bei dabartį.

Priešiškas aplinkosaugai požiūris, iš kurio kilo žaliųjų judėjimas, ėmė formuotis ir plisti 8-ajame dešimtmetyje Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Aplinkosaugos judėjimai suskilo į daugybę skirtingų organizacijų bei institucijų. Daugelyje šalių kūrėsi žaliųjų partijos, sparčiai augo profesionalios aktyvistų organizacijos, tokios kaip

Greenpeace, kadangi dauguma visuomeninių organizacijų, vykdžiusių antibranduolinių kampanijas 7–8-ajame dešimtmetyje, nusilpo (Jamison, Rinkevičius, 2010). Žaliųjų judėjimui buvo ir yra svarbu ne tik aplinkosauga, jis visada rūpinosi ir dideliais socialiniais, politiniais, ekonominiais uždaviniais.

J. Barry ir B. Doherty (2001) žaliųjų judėjimą linkę laikyti socialiniu judėjimu, tačiau pabrėžia, kad žalieji šiandien yra ar yra buvę vyriausybės dalis Vokietijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Suomijoje ir Italijoje, kas dažnai paskatina ne socialinius, su aplinkosauga susijusios, bet savanaukiškus tikslus. Šie mokslininkai teigia, kad žaliųjų judėjimą galima laikyti socialiniu judėjimu, jeigu jis *atitinka* kolektyvinio tapatumo; tinko, kuriame įtraukti individai, platumo; protesto formos ir iššūkių formavimo egzistuojančioms jėgoms kriterijus.

Viena dažniausių veiklų, kurias žaliųjų judėjimas naudoja aplinkosaugos komunikacijoje, – protesto forma ir iššūkiai oponentams. Žaliųjų judėjimas dažnai įsitraukia (prisideda) į jau sukeltus viešus protestus. J. Barry ir B. Doherty (2001) teigia, kad sunku įrodyti, jog apskritai žaliųjų protestų sumažėjo. Nustatyta, kad nors 1990-aisiais metais kai kuriose šalyse, kaip Prancūzija, Italija ir Švedija, protestų pasitaikė nedaug, tačiau kitose šalyse (Vokietija ir Ispanija) jie kildavo reguliariai ar net padažnėjo (Jungtinė Karalystė). Protesto veiksmų būdai taip pat nevienodi: kai kur sumažėjo ankstyvųjų, daugiau konfrontuojančių ir masinių veiksmų prieš branduolinę energetiką, tačiau Vokietijoje tokie veiksmai vis dar populiarūs. Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl protestai prieš branduolinę energetiką pasaulyje tapo reti, – protesto formos pasikeitimas,

t. y. jos perkėlimas į žiniasklaidos erdvę, kur nedidelis skaičius aktyvistų gali pasiekti didžiulę visuomenės dalį.

Aplinkosaugos organizacijas, t. y. žaliųjų partijas, radikalius aplinkosaugos judėjimus, tiesiogine žaliųjų veikla užsiimančias grupes bei vietines lokalias aplinkosaugos organizacijas, J. Barry ir B. Doherty (2001) laiko žaliųjų kaip socialinio judėjimo dalimi, tačiau pabrėžia, kad kai kurios organizacijos nebūtinai įgyvendina ar išreiškia tikrąsias žaliųjų vertybes.

Žaliųjų partijos – tai partijos, vienintelės iš žaliųjų judėjimo turinčios politinių organizacijų statusą ir siekiančios politinės galios. Pačia sėkmingiausia žaliųjų partija pasaulyje vadinama Vokietijos žaliųjų partija, kuri nuo devintojo dešimtmečio tapo realia politine jėga – „trečiąja partija“ Vokietijos politinėje sistemoje (Vinogradnaitė, 2006). Vienas iš svarbiausių žaliųjų partijų metodų aplinkosaugos komunikacijoje – žmonių įtraukimas į diskusijas dėl politinių sprendimų ar siekiamo kompromiso aplinkosaugos srityje.

Radikalūs aplinkosauginiai judėjimai dažniausiai remiasi protestų, piketų ir kitų radikalių veiklos formų taikymu siekdami aplinkosaugos tikslų. Piketai dažniausiai vyksta prie parlamentų ar kitų valdžios įstaigų, nacionalinių parkų ar miškų institucijų, prie laboratorijų, kuriose atliekami eksperimentai su gyvūnais ir pan. (Telešienė, Kriauciūnaitė, 2008). Plačiai pasaulyje žinoma tokia organizacija – „Žemės draugai“ (angl. *Friends of Earth*). Šios organizacijos pagrindiniai prioritetai aplinkosaugos komunikacijoje: klimato kaita ir tarša, genetiškai modifikuoti organizmai bei miškai. Tikslams pasiekti „Žemės draugai“ dažnai naudoja ir pilietinių iniciatyvų lobizmą (Encyclopedia Britannica, 2012).

Tiesiogine žaliųjų veikla užsiimančios grupės. Tai pati radikaliausia žaliųjų judėjimo dalis. Tiesioginių veiksmų tinklai labai dažnai nuo viešų protesto akcijų pereina prie alternatyvių projektų. Gera žinoma tokios organizacijos pasaulyje „Žalioji taika“ (angl. *Greenpeace*) ir „Žemė pirmiausia!“ (angl. *Earth First!*). „Žalioji taika“ labiausiai telkia dėmesį į globalinio atšilimo stabdymą, taršos, toksinių atliekų mažinimą, pasaulio vandenyno bei senųjų miškų išsaugojimą. Savo tikslų ji siekia įprastiniais aplinkosaugos organizacijos metodais – rengia aplinkosaugines kampanijas, naudoja politinį lobizmą, tačiau į daugelį savo kampanijų įtraukia taikius tiesioginio poveikio veiksmus, kurie pritraukia dėmesį, pavyzdžiui, įsiveržia į atominės energetikos bazes apsirengę radioaktyviųjų atliekų statinėmis (Encyclopedia Britannica, 2012). Organizacija „Žemė pirmiausia!“ aplinkosaugos komunikacijoje pirmenybę teikia drastiškoms veiklos formoms, kaip sėdėjimas medžiuose, kad jų nenupjautų; demonstracijos, kurios neretai primena makabrišką spektaklį; kelių blokados ir kt.

Vietinės lokalias aplinkosauginės organizacijos. Lokalių aplinkosauginių NVO veiklai apibūdinti dažniausiai vartojamas *Nimby* (angl. *not in my back yard* – „tik ne mano kieme“) terminas: vietinių aplinkosaugos bendruomenių veikla, kuria bendruomenės siekia apsaugoti savo gyvenamosios aplinkos kokybę, gina savo bendruomenės aplinkosaugos teises. Dažniausiai tai talkos ir ekologinės akcijos. Dažnai aplinkosauginių iniciatyvų iniciatorėmis tampa įvairios aplinkosauginės NVO, sugebančios suvienyti konkrečios vietovės gyventojus, į šią veiklą įtraukdamos tiek vietos politikus, tiek ir žiniasklaidą (Telešienė, Kriauciūnaitė, 2008).

Taigi, apžvelgus žaliųjų judėjimą, aplinkosauginių nevyriausybinių organizacijų formas ir veiklas, išryškėjo tam tikros pilietinių iniciatyvų veiklos, vyraujančios aplinkosaugos komunikacijoje: debatai (diskusijos), demonstracijos (piketai, eitynės), radikalūs tiesioginiai veiksmai ir protestai, politinis lobizmas, grupinis lokalus veikimas (*Nimby*). Be minėtų veiklos formų, aplinkosaugos veiklą populiarinančios organizacijos dar naudoja (Telešienė, Kriaučiūnaitė, 2008):

- **žiniasklaidos strategijas.** Tai įvairių žiniasklaidos priemonių naudojimas aplinkosaugos informacijai skleisti. Dažniausiai pasitelkiami komunikavimo kanalai – žurnalai, laikraščiai, nacionalinė televizija, taip pat specializuoti atskirai leidžiami leidiniai;
- **elektroninį aktyvumą.** Tai internetinių puslapių kūrimas skleisti aktualią aplinkosaugos informaciją ar tam tikras aplinkosaugos akcijas;
- **vartotojų kampanijas.** Vartotojų kampanijų panaudojimas aplinkosaugos komunikacijoje gali užkirsti kelią aplinkai žalingai, socialiai neatsakingai ekonominei veiklai. Vartotojų kampanijos vykdomos šviečiant bei informuojant vartotojus, kuriant viešųjų pirkimų ir pardavimų taisykles, taip pat per boikotus, piketus ir kt.;
- **mokslinius tyrimus, ataskaitas, pranešimus.** Mokslinės žinios ir pranešimai patvirtina bei pagrindžia esamas problemas, susijusias su aplinkosauga, o tai kuria visuomenės pasitikėjimą skelbiama informacija ir skatina bendradarbiavimą;

- **teisminius procesus.** Atskleidžiant juos visuomenei, siekiama įrodyti, kad nesilaikoma tam tikrų aplinkosaugos reikalavimų.

Apibendrinant pilietinių iniciatyvų raišką aplinkosaugos komunikacijoje galima teigti, kad labiausiai paplitusios pilietinių iniciatyvų sritys (klimato kaitos, aplinkos taršos mažinimas, pasipriešinimas branduolinei energijai ir kt.) yra daugiau globalaus pobūdžio, joms spręsti ar pasipriešinti reikia daug laiko ir pastangų. Arčiau žmogaus ir bendruomenės esančios problemos, kaip atliekos (jų rūšiavimas bei perdirbimas), vartojimo bumas, alternatyvūs energijos šaltiniai (saulės, vėjo energijos panaudojimo trukdžiai), kurių sprendimai smarkiai ir iškart pagerintų žmogaus gyvenimo kokybę, nėra aplinkosaugos judėjimo prioritetai.

Išvados

Išnagrinėjus pilietinių iniciatyvų sąvoką paaiškėjo, kad pilietinės iniciatyvos yra vienas iš pagrindinių pilietinės (dalyvaujančios) visuomenės rodiklių. Pilietinės iniciatyvos gali būti suprantamos dvejopai: kaip būrimasis į grupes, judėjimus, nevyriausybines organizacijas, siekiant visuomenei naudingų pokyčių, arba kaip veikla, reiškinys, kurie turi savitus veikimo ir komunikacijos būdus.

Identifikavus pilietinių iniciatyvų veiklas aplinkosaugos komunikacijoje atskleista, kad pilietinės iniciatyvos aplinkosaugos komunikacijoje dažniausiai pasireiškia per žiniasklaidos strategiją ir žiniasklaidos naudojimą; elektroninę veiklą; demonstracijas; vartotojų kampanijas; teisminius procesus; diskusijas, debatus; tiesioginę (tiesioginių veiksmų) aplinkos apsaugos veiklą; lobizmą; moks-

linius tyrimus, ataskaitas, pranešimus; grupinį veikimą arba vietos bendruomenių veiksmus.

Išanalizavus pilietinių iniciatyvų sritis aplinkosaugos komunikacijoje paaiškėjo, kad pagrindinės ir daugiausia dėmesio sulaukiančios sritys – pasipriešinimas branduolinei energetikai, genetiškai modifikuotiems organizmams, aplinkos taršos ir klimato kaitos mažinimas, gamtos ir gyvūnijos išsaugojimas. Tuo remiantis galima daryti prielaidą, kad atliekų rūšiojimas ir perdirbimas, vartojimo bumas,

alternatyvių energijos šaltinių naudojimo trukdžiai – tai sritys, kuriose vis dar trūksta pilietinių iniciatyvų. Ši prielaida galėtų būti patikrinta toliau atliekant tyrimus, išsamiau nagrinėjant pilietines aplinkosaugos iniciatyvas.

Atliekant tyrimus, susijusius su pilietinėmis iniciatyvomis, rekomenduojama kreipti dėmesį ne tik į pilietinių iniciatyvų sritis, priemones, būdus, bet ir į jų reikšmę įvairiems su aplinkosauga susijusiems klausimams, pilietiškumo pokyčių aplinkosaugos srityje skatinimą.

LITERATŪRA

ABATAENA, Hailu (1997). The significance of planned community participation in problem solving and developing a viable community capability. *Journal of Community Practice*, Vol. 4, Iss. 2, p. 29.

ANDRIKIENĖ, Laima; AUGUSTINAITIS, Arūnas; ir HREBENARAS, Ronaldas J.; PAČESAITĖ, Laura; ir STANIULYTĖ, Ieva; ir THOMAS, Clive'as S. (2002). *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos* [interaktyvus]. Lietuvos teisės universitetas. Europos Sąjungos politikos ir valdymo institutas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, p. 18, 50, 55, 57–62 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www2.laimaandrikiene.lt/repository/Monografija_lobizmas.pdf>.

BARBER, Putnam; ir SCHNEIDER, Anne. *What is a grassroots organization?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nccsdataweb.urban.org/knowledgebase/detail.php?linkID=1199&close=1>>.

BARRY, John; ir DOHERTY, Brian (2001). The Greens and Social Policy: Movements, Politics and Practice? [interaktyvus]. *Social Policy & Administration*, Vol. 35, No. 5, p. 588–593 [žiūrėta 2012 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9515.00255/pdf>>.

BATLIWALA, Srilatha (2002). Grassroots Movements as Transnational Actors: Implications for Global Civil Society [interaktyvus]. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 13, No. 4, p. 396 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://justasociates.org/grassrootsmovements.pdf>>.

BRAŽIŪNAITĖ, Irena (2005). Piliečių dalyvavimo restitucijos procese tyrimo teorinės prielaidos ir perspektyvos [interaktyvus]. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, p. 21–22, 24 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/0502_06_Fil_020_025.pdf>.

COX, Robert (2010). *Environmental Communication and the Public Sphere* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

ENCYCLOPEDIA Britannica (2012). *Friends of the Earth International* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1516108/Friends-of-the-Earth-International>>; *Greenpeace*: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/245342/Greenpeace>>.

GALE Group (2008). *West's Encyclopedia of American Law. Edition 2*.

JAMISON, Andrew; ir RINKEVIČIUS, Leonardas (2010). Socialinių judėjimų vaidmuo formuojant viešąjį klimato kaitos diskursą ir žinojimą [interaktyvus]. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2(27), p. 177–178 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ku.lt/sociologija/files/2010_-_2_p.166-185.pdf>.

KLEIN, Kim. *A Definition of Grassroots Fundraising* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://content.opportunityknocks.org/2008/09/22/a-definition-of-grassroots-fundraising/>>.

KRIAUCIŪNAITĖ, Neringa; ir TELEŠIENĖ, Audronė (2008). Nevyriausybinių organizacijų aplinkosauginės veiklos tendencijos Lietuvoje.

[interaktyvus]. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 25, p. 94, 96–98, 100 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z25/VPA_Nr.25_A.Telesiene_N.Kriauciunaite_p.93-102.pdf>.

LITTLEJOHN, Stephen W.; & FOSS, Karen A. (2005). *Theories of Human Communication* (8th ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

MAARLEVELD, M. (2003). *Visuomenės informavimas ir dalyvavimas aplinkos apsaugoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/nm/l-projektas/-Aplinkos_tarsa/43.htm>.

MERCER, Blaire (2002). NGOs, civil society and democratization: a critical review of the literature [interaktyvus]. Iš *Progress in Development Studies 2,1*. SAGE Publ, p. 6 [žiūrėta 2012 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pdj.sagepub.com/content/2/1/5.full.pdf+html>>.

MORO, Giovanni (1999). Active citizenship as phenomenon and concept [interaktyvus]. Iš *International Institute of Sociology Congress*, Tel Aviv 15 July, p. 3–4 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gioannimoro.info/documenti/g.moro%20IIS%2099.pdf>>.

NIPC (2001). *Savivaldybių ir nevyriausybių organizacijų partnerystė* [interaktyvus]. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras,

p. 16–17 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/lt/files/main/mokymo_medziaga_01_partneryste.pdf>.

NVO teisės institutas. *NVO koncepcija Lietuvoje*. Pirmas skyrius [interaktyvus]. Baltijos–Amerikos partnerystės programa (BAPP) [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_1_koncepcija.pdf>.

PAULAUSKAS, Kęstutis (2004). *Šiuolaikiniai socialiniai judėjimai* [interaktyvus], p. 112–113 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/2004-4_36/str5.pdf>.

UNITED NATIONS (2003). *The Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* [interaktyvus]. New York: United Nations Publication, p. 95 [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_91E.pdf>.

VINOGRADNAITĖ, Inga. Žaliųjų partijos ir „Naujos politikos“ eksperimentas [interaktyvus]. *VU TSPMI studentų laikraštis Post Scriptum*, Nr. 9: Politika ir gamta [žiūrėta 2012 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.postscriptum.lt/9-politika-ir-gamta/zaliuju-partijos-ir-„naujos-politikos“-eksperimentas/>>.

WILSON, Graham K. (1990). *Interest groups*. Oxford.

CIVIC INITIATIVES IN ENVIRONMENTAL COMMUNICATION

Ieva Tumulytė

S u m m a r y

The aim of the research was to determine the expression of civic initiatives, i. e. characteristic fields and measures of environmental communication. The analysis of scientific literature has revealed that civic initiatives in environmental communication often evidence through media strategy and media usage, electronic activity, demonstrations, consumer campaigns, judicial processes, discussions, debates, direct environmental activity, lobbying; scientific research, reports, statements; group actions and actions of local communities (*Nimby*; *grassroots organisations*). By identifying the fields of civic initiatives in environmental communication, it has been

revealed that the key fields that acquire the greatest attention are resistance to nuclear power, genetically modified organisms, mitigation of environmental pollution and climate change, preservation of nature and fauna. Meanwhile, waste sorting and processing, consumption boom, obstacles of alternative energy resources consumption are the fields that still lack the attention of civic initiatives.

Keywords: civic initiatives, environmental communication, environmental protection, non-governmental organizations (NGO), social movements, green, green movement, environmental movements, lobbying, public participation.